

Філософія

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19363757>

**Негативні інформаційні впливи на особистість:
причини, наслідки, захист**

Грицаєнко Юрій Володимирович,

аспірант кафедри культурології

та філософії культури Національного університету

«Одеська політехніка», Україна

<https://orcid.org/0009-0008-6028-9033>

Прийнято: 16.03.2026 | Опубліковано: 30.03.2026

***Анотація.** У статті здійснено філософське осмислення негативних інформаційних впливів на особистість в умовах інформаційного суспільства. Показано, що негативні інформаційні впливи спричиняють психологічну дестабілізацію, глибокі антропологічні та аксіологічні зміни, що проявляються у спотворенні сприйняття реальності, послабленні критичного мислення, трансформації ціннісних орієнтацій та зниженні рівня суб'єктності особистості. Обґрунтовано, що захист від деструктивних інформаційних впливів має спиратися на розвиток критичного мислення, рефлексивної культури та стійкої системи цінностей. Зроблено висновок, що ціннісні орієнтації виступають фундаментальним механізмом збереження смислової цілісності та автономії особистості в сучасному інформаційному середовищі.*

Мета дослідження полягає у філософському осмисленні феномену негативних інформаційних впливів на особистість, зокрема виявленні їх основних причин, аналізі соціально-психологічних та світоглядних наслідків для людини, а також визначенні можливих механізмів захисту особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і філософських методів, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію та порівняння наукових підходів до осмислення негативних інформаційних впливів на особистість. Для виявлення причин, наслідків і механізмів захисту застосовано міждисциплінарний підхід, а також елементи соціально-філософського, аксіологічного та герменевтичного аналізу, що дало змогу розкрити вплив інформаційного середовища на свідомість, ціннісні орієнтації та суб'єктність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Результати дослідження показали, що негативні інформаційні впливи є складним соціокультурним феноменом, детермінованим процесами медіатизації суспільства, інформаційної надлишковості, поширенням маніпулятивних технологій, фейкових повідомлень та віртуалізацією комунікативного простору. Встановлено, що деструктивні інформаційні практики здатні спричиняти не лише емоційну та психологічну дестабілізацію особистості, а й глибинні світоглядні трансформації, що проявляються у спотворенні сприйняття реальності, послабленні здатності до критичного осмислення інформації та трансформації ціннісних орієнтацій. Доведено, що в умовах інформаційного перевантаження особистість дедалі частіше опиняється у ситуації когнітивної вразливості, що підвищує ризик маніпулятивного впливу на її свідомість і поведінку.

Висновки. Проведений аналіз дозволив узагальнити, що ефективна протидія негативним інформаційним впливам можлива за умови формування

у особистості розвиненого критичного мислення, рефлексивної культури та стійкої системи ціннісних орієнтацій. Саме ціннісні орієнтації виступають фундаментальним механізмом захисту особистості, забезпечуючи її здатність до свідомої й вибіркової взаємодії з інформаційним середовищем, збереження смислової цілісності та автономії судження. У цьому контексті проблема негативних інформаційних впливів набуває не лише психологічного, а й філософського значення, оскільки стосується збереження суб'єктності людини та її здатності до відповідального осмислення реальності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, негативні інформаційні впливи, особистість, ціннісні орієнтації, критичне мислення, інформаційно-психологічна безпека, медіапростір.*

**Negative informational influences on the personality:
causes, consequences, protection**

Yuriy Hrytsaenko,

Postgraduate Student of the Department of Culturology
and Philosophy of Culture, National University

"Odesa Polytechnic", Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-6028-9033>

Abstract. *The article provides a philosophical understanding of negative informational influences on the personality in the conditions of the information society. It is shown that negative information influences cause psychological destabilization, deep anthropological and axiological changes, which are manifested in the distortion of the perception of reality, the weakening of critical thinking, the transformation of value orientations and the reduction of the level of*

individual subjectivity. It is substantiated that protection from destructive information influences should be based on the development of critical thinking, reflective culture and a stable system of values. It is concluded that value orientations act as a fundamental mechanism for preserving the semantic integrity and autonomy of the individual in the modern information environment.

***The aim of the study** is to philosophically understand the phenomenon of negative information influences on the individual, in particular, to identify their main causes, analyze the socio-psychological and worldview consequences for a person, as well as to determine possible mechanisms for protecting the individual in the conditions of a modern information society.*

***The research methods.** The study used a complex of general scientific and philosophical methods, in particular analysis, synthesis, generalization, systematization and comparison of scientific approaches to understanding negative informational influences on the personality. To identify the causes, consequences and mechanisms of protection, an interdisciplinary approach was used, as well as elements of socio-philosophical, axiological and hermeneutic analysis, which made it possible to reveal the influence of the information environment on consciousness, value orientations and subjectivity of the individual in the conditions of the modern information society.*

***The results** of the study showed that negative informational influences are a complex socio-cultural phenomenon determined by the processes of mediatization of society, information redundancy, the spread of manipulative technologies, fake messages and virtualization of the communicative space. It has been established that destructive information practices can cause not only emotional and psychological destabilization of the individual, but also deep worldview transformations, which are manifested in the distortion of the perception of reality, weakening of the ability to critically understand information and transformation of value orientations. It has been proven that in conditions of information overload, the individual increasingly*

finds himself in a situation of cognitive vulnerability, which increases the risk of manipulative influence on his consciousness and behavior.

Conclusions. *The analysis conducted allowed us to generalize that effective counteraction to negative information influences is possible provided that the individual develops critical thinking, a reflective culture and a stable system of value orientations. It is value orientations that act as a fundamental mechanism for protecting the individual, ensuring his ability to consciously and selectively interact with the information environment, preserving semantic integrity and autonomy of judgment. In this context, the problem of negative information influences acquires not only psychological, but also philosophical significance, as it concerns the preservation of human subjectivity and its ability to responsibly comprehend reality in the conditions of the modern information society.*

Keywords: *information society, negative information influences, personality, value orientations, critical thinking, informational and psychological security, media space.*

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір характеризується не лише доступністю знань і розширенням можливостей комунікації, а й поширенням деструктивних інформаційних практик, серед яких особливе місце посідають маніпулятивні технології, фейкові повідомлення, інформаційне перевантаження, кібербулінг та інші форми психологічного тиску. Надлишок інформації, її фрагментарність і суперечливість ускладнюють процеси критичного осмислення реальності, сприяють формуванню поверхневого мислення та підвищують вразливість особистості до зовнішніх інформаційних впливів. Особливої значущості ця проблема набуває в умовах соціальних криз, воєнних конфліктів та глобальних потрясінь, коли інформаційні потоки стають одним із ключових факторів

формування суспільних настроїв, емоційних станів і поведінкових стратегій людей.

Крім того, негативні інформаційні впливи здатні трансформувати ціннісні орієнтації особистості, змінювати її світоглядні установки та моделі соціальної поведінки. У результаті інформаційний простір постає не нейтральним комунікативним середовищем, а потужним фактором соціально-психологічних і культурних змін.

Актуальність дослідження негативних інформаційних впливів на особистість зумовлена глибокими трансформаціями соціального середовища, які відбуваються в умовах становлення інформаційного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, глобалізація інформаційних потоків і зростання ролі цифрових медіа призвели до суттєвого розширення інформаційного простору, у межах якого здійснюється життєдіяльність сучасної людини. У таких умовах інформація перестає виконувати виключно пізнавальну функцію і дедалі частіше виступає інструментом впливу на свідомість, ціннісні орієнтації та поведінку особистості.

Усе це зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження причин і наслідків негативних інформаційних впливів на особистість, а також пошуку ефективних механізмів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки людини в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема негативних інформаційних впливів на особистість перебуває в центрі уваги дослідників різних наукових напрямів - філософії, психології, соціології та медіадосліджень. Значний внесок у теоретичне осмислення впливу інформаційного середовища на свідомість людини зробили зарубіжні вчені М. Маклюен, М. Кастельс, Е. Тоффлер, Ш. Теркл, Н. Постман, Г. Гербнер, Д. Левітін, С. Московічі, Е. Фромм та ін. У вітчизняному науковому дискурсі

окремі аспекти цієї проблематики розробляють М. Слюсаревський, Т. Розова, Л. Чорна, А. Сіленко, Л. Смола, В. Москаленко, О. Савченко, О. Воронов, Л. Терлецька та інші дослідники, у працях яких висвітлюються питання інформаційно-психологічної безпеки, формування ціннісних орієнтацій особистості, розвитку критичного мислення та протидії маніпулятивним інформаційним практикам у сучасному медіапросторі. Разом з тим комплексний філософський аналіз причин, наслідків і механізмів захисту особистості від негативних інформаційних впливів потребує подальшого наукового осмислення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми інформаційного впливу на людину, окремі аспекти цієї складної міждисциплінарної проблематики залишаються недостатньо дослідженими. У сучасному науковому дискурсі накопичено значний масив праць, присвячених аналізу інформаційного суспільства, медіакультури, інформаційно-психологічної безпеки та механізмів соціального впливу. Водночас більшість досліджень зосереджена переважно на психологічних, соціологічних або медіакомунікативних аспектах інформаційного впливу, тоді як його глибинні світоглядні, аксіологічні та антропологічні виміри залишаються розкритими лише фрагментарно.

Зокрема, недостатньо опрацьованими є питання, пов'язані з комплексним аналізом причин виникнення негативних інформаційних впливів у контексті трансформацій сучасної цивілізації, зумовлених процесами глобалізації, цифровізації та медіатизації соціального життя. Потребує подальшого осмислення й проблема того, яким чином інформаційне середовище впливає на формування способів сприйняття реальності, моделей мислення та світоглядних установок особистості. Окремої уваги заслуговує дослідження механізмів трансформації ціннісних орієнтацій під впливом

інформаційних потоків, оскільки саме ціннісна сфера виступає одним із ключових регуляторів поведінки та смислової орієнтації людини у соціальному світі.

Крім того, у сучасних дослідженнях недостатньо висвітлено питання захисту особистості від негативних інформаційних впливів у філософському вимірі. Здебільшого механізми протидії таким впливам розглядаються на рівні інформаційної політики, медіаграмотності або психологічної адаптації, тоді як проблема збереження суб'єктності особистості, її здатності до автономного судження, критичної рефлексії та смислотворення в умовах інформаційної надлишковості потребує більш ґрунтовного теоретичного осмислення. Особливо актуальним у цьому контексті є дослідження ролі ціннісних орієнтацій і критичного мислення як внутрішніх механізмів інформаційно-психологічної стійкості людини.

Таким чином, попри значну кількість наукових праць, проблема негативних інформаційних впливів на особистість залишається багатоаспектною і відкритою для подальшого наукового аналізу. Необхідність комплексного філософського осмислення причин, наслідків і механізмів захисту особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Метою статті є теоретичний аналіз негативних інформаційних впливів на особистість у сучасному інформаційному суспільстві, зокрема розкриття їх сутності, основних проявів та ролі у трансформації свідомості й ціннісних орієнтацій людини. Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких завдань:

- проаналізувати наукові підходи до розуміння інформаційних впливів на особистість у сучасному науковому дискурсі;

- охарактеризувати основні причини поширення негативних інформаційних впливів у сучасному інформаційному середовищі;
- визначити соціально-психологічні та світоглядні наслідки деструктивного інформаційного впливу на особистість;
- розкрити роль інформаційного середовища у трансформації ціннісних орієнтацій людини;
- обґрунтувати значення критичного мислення та ціннісних орієнтацій як важливих механізмів захисту особистості від негативних інформаційних впливів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники справедливо зазначають, що життєдіяльність людини в інформаційному просторі розвивається в умовах стрімких технічних відкриттів, які впливають на її сфери. Це не може не відбиватися на ціннісних орієнтаціях особистості, що проявляється у їх відмінностях у тих, хто формувався в умовах індустріального суспільства та в умовах сучасного інформаційного суспільства. Як вважають А. Сіленко та К. Неденко, «Виробництво та споживання інформаційних продуктів і послуг набули системного характеру, істотно впливаючи на структуру повсякденної діяльності особистості, механізми соціалізації та культурні практики. Змінилося саме ставлення до інформації як до ресурсу: вона більше не сприймається лише як засіб пізнання, а стає чинником впливу, регуляції, розвитку і капіталізації людського потенціалу» [1, с. 87].

Інформаційний простір сучасного суспільства справляє амбівалентний і внутрішньо суперечливий вплив на свідомість людини, поєднуючи розширення когнітивних можливостей із продукуванням нових форм антропологічної вразливості. Поряд із зростанням доступу до знань та комунікативної відкритості він водночас ініціює низку негативних феноменів,

що трансформують способи сприйняття реальності, мислення та самовизначення суб'єкта.

Передусім ідеться про формування залежності від інформаційних потоків і технологічно опосередкованих форм впливу, за яких автономія судження поступово підмінюється реактивним споживанням медіаконтенту та маніпулятивно сконструйованих наративів. Парадоксальним наслідком надлишку комунікації стає медіадепривація - втрата здатності до глибокого осмислення інформації та її інтеграції у цілісну картину світу [2, с. 200].

У цьому ж контексті розгортається феномен віртуального ескапізму як втечі від екзистенційної напруженості реального буття у симульовані цифрові простори, що супроводжується розмиванням меж між дійсністю та її медіарепрезентаціями. Таке зміщення онтологічних орієнтирів нерідко корелює з поширенням кіберагресії та кібербулінгу - форм символічного насильства, які набувають анонімного й водночас масового характеру у мережових середовищах.

Окремої уваги потребує проблема інформаційної надлишковості, що постає у вигляді так званого «білого шуму», за допомогою якого значущі смисли розчиняються у масиві другорядних або хаотично поданих повідомлень. Відсутність адекватного структурування інформації відповідно до логіки реальності ускладнює її критичне осмислення й сприяє домінуванню поверхневих інтерпретацій. Цьому сприяє й активне використання «інформаційних фантомів» - фейкових повідомлень і симулякрів подій, а також поширення принципово неперифікованої інформації, яка не піддається раціональній перевірці з боку користувачів. У сукупності ці процеси ведуть до формування стану інтелектуальної пасивності, за якого суб'єкт дедалі рідше виступає активним інтерпретатором реальності й дедалі частіше - об'єктом інформаційного впливу. Таким чином, інформаційний простір постає не

нейтральним середовищем комунікації, а потужним чинником антропологічних і світоглядних трансформацій, що потребують ґрунтовного філософського аналізу [2, с. 200].

Сучасній людині доводиться стикатися з небезпеками та викликами, викликаними взаємодією природних, техногенних та соціальних факторів. Внаслідок цього виникає загроза для фізичного та психічного благополуччя людини. В умовах інформаційного суспільства всі ці фактори набувають інформаційного виміру, якщо не по суті, то через механізми поширення, осмислення та переживання. Л. Смола пише з цього приводу, що «Інформаційне суспільство відкриває можливості більш ефективного маніпулювання людьми, їх цінностями, нормами та настановами. Змінюючи поведінкові стандарти та ціннісні орієнтації людини можна дестабілізувати соціально-політичну обстановку в тій чи іншій країні. Відповідно, суспільство з низькою політичною культурою, несформованими соціокультурними цінностями та загальноприйнятими правилами соціальної взаємодії завжди буде піддаватися маніпулюванню як зі сторони окремих осіб, так і різних структур, а інформаційні технології зроблять такі дії більш ефективними» [3, с. 3].

Слід зазначити, що сучасний світ характеризується стрімким зростанням негативних інформаційних впливів, у межах яких будь-який кризовий феномен, від стихійних лих і техногенних катастроф до епідемій, воєн та громадянських конфліктів, транслюється, інтерпретується й багаторазово підсилюється інформаційними потоками. М. Слюсаревський звертає увагу на те, що за своєю об'єктивною природою такі події торкаються безпосередньо відносно обмеженого кола осіб, однак у масовій свідомості вони набувають всеосяжного характеру саме завдяки медіації інформаційного простору [4]. Мається на увазі, що більшість людей стикається з цими викликами не через безпосередній досвід, а через символічні репрезентації, сформовані засобами

масової комунікації, цифровими платформами та мережевими джерелами. У результаті інформація перестає бути лише каналом повідомлення про події й перетворюється на самостійний чинник ризику, здатний інтенсифікувати тривогу, почуття небезпеки, екзистенційну нестабільність і дезорієнтацію сучасної людини. Саме в цьому контексті негативні інформаційні впливи постають як одна з ключових детермінант трансформації людського досвіду та способів осмислення реальності в умовах глобалізованого світу.

В. Григор'єв описує ситуацію, яка склалася, наступним чином. У контексті ринкової економіки комерціалізація засобів масової інформації стала закономірним процесом, однак її наслідки виходять далеко за межі суто економічної доцільності. Телевізійний простір поступово трансформувався у середовище інтенсивного інформаційного впливу, у якому рекламні повідомлення, аудіовізуальні продукти та розважальний контент, нерідко насичені образами насильства, агресії й сексу, набувають нав'язливого характеру. За своєю суттю такі впливи можна розглядати як форму несанкціонованого втручання у свідомість, що відбувається поза рефлексивним контролем суб'єкта. Використання технології «рекламної паузи» перетворює телебачення на механізм системного інформаційного впливу на психіку масової аудиторії, формуючи певні установки, способи реагування та сприйняття дійсності. У цьому зв'язку інформаційні ресурси й інформаційні системи набувають статусу стратегічно значущих чинників безпеки, оскільки їх функціонування безпосередньо пов'язане зі станом духовної, соціальної та психологічної стабільності суспільства і держави загалом [5, с. 54].

Американо-канадський когнітивний психолог Данієл Левітін зазначає, що в епоху інформаційного перевантаження наш мозок щодня стикається з безпрецедентним потоком даних, а разом з цим, з необхідністю приймати все більше рішень швидше, ніж будь-коли раніше. Це робить здатність

організовувати інформацію та розумовий процес критично важливою для ясного мислення та осмислених рішень. Ще одна цікава думка вченого про те, що мозок людини має обмежений обсяг когнітивних ресурсів, тобто у кожного з нас є добова квота «хороших рішень», і як тільки ми її використовуємо через дрібні вибори, здатність приймати справді важливі рішення падає. Тому структурування інформації, категоризація та зовнішні системи (списки, календарі тощо) допомагають звільнити увагу для значних рішень [6].

Інформаційний вплив на особистість настільки великий, що змушує задуматися про те, що на наших очах зароджується потужний соціокультурний феномен, який потребує комплексного дослідження. Перші наукові роботи, присвячені вивченню віртуального простору з'явилися нещодавно, в 90-х роках ХХ століття. Однак тема ця стала настільки популярною серед вчених різних напрямів, що до сьогодення дня накопичився великий масив досліджень і у філософії, і в культурології, і в соціології, і в психології. Дослідники виявили такі особливості нового комунікативного простору: анонімність Інтернет-простору, що викликає у користувача відчуття того, що він вільний у виборі інформації; можливості гіпертексту, що дозволяють моделювати множинну реальність за умов сучасного макрокультурного простору; користувач отримує можливість конструювання, наприклад, подібно до засобів масової інформації конструювати новини, у процесі комунікації конструювати свій образ для управління враженнями партнера з комунікації, а також конструювати норми взаємодії; дружелюбність віртуальної комунікації, підтримка мультикультурних зв'язків, у результаті користувача формується довіра до інформації, і як наслідок - його переконання. Саме так задовольняється потреба особистості креативності; для Інтернет-простору характерне скорочення соціальної дистанції, у результаті особистість розкріпачується і стає довірливішою у сприйнятті інформації [7, с. 28-29].

Американська вчена Ш. Теркл, у своїй роботі «Життя на екрані: Ідентичність в епоху Інтернету» пояснила механізм впливу віртуального середовища на розщеплення та мультиплікацію ідентичності, «Інтернет це стрімко зростаюча система мереж, яка пов'язує мільйони людей у нових просторах, що змінюють наш спосіб мислення, природу сексуальності, форму спільнот і навіть нашу ідентичність. Крім цього, комп'ютер дає нам нові моделі розуму та нове середовище, на якому ми можемо проєктувати свої ідеї та фантазії» [8, р. 9–10]. Характеризуючи феномен культури симуляції, особливістю якого є поступка реального віртуальному, вчена вважає, що «Ми навчилися сприймати речі на рівні інтерфейсу. Ми рухаємося до культури симуляції, у якій людям дедалі зручніше замінювати реальність її представленнями». Водночас віртуальний простір може виконувати позитивну функцію: «Віртуальні простори можуть дати нам безпечне середовище, де ми здатні виявити те, чого нам бракує, і тим самим почати приймати себе такими, якими ми є. Ми можемо використовувати ці простори як середовище особистісного зростання» [8, р. 9–10].

Порушення інформаційно-психологічної безпеки особистості має значно глибші наслідки, ніж ситуативний емоційний дискомфорт. Воно проявляється у спотворенні сприйняття соціальної реальності, втраті здатності до адекватного осмислення подій та власного місця в них, а також у дестабілізації психічного стану. Найбільш істотним наслідком є трансформація ціннісних орієнтацій, коли під впливом деструктивних інформаційних потоків змінюються смислові пріоритети, норми оцінювання та світоглядні засади особистості. Саме тому проблема протидії негативному інформаційному впливу набуває не лише психологічного, а насамперед філософського значення, оскільки стосується збереження цілісності людського буття в умовах інформаційної насиченості сучасного світу.

Негативні інформаційні впливи становлять загрозу не лише психічному благополуччю індивіда, а й самій можливості осмисленого буття у світі. Йдеться про викривлення картини реальності, нав'язування готових інтерпретацій, знецінення моральних і культурних орієнтирів, а також про підміну глибинних смислів ситуативними інформаційними ефектами. У результаті порушується здатність особистості до самостійного судження, послаблюється внутрішній зв'язок між знанням, оцінкою та дією. Саме в цьому вимірі інформаційний вплив перетворюється на виклик ціннісній автономії людини.

Дослідники вказують на те, що протидія негативним інформаційним впливам постає не як одноразова реакція, а як послідовний і внутрішньо впорядкований процес, у якому задіяні когнітивні, ціннісні та світоглядні ресурси особистості. Передусім ідеться про здатність орієнтуватися в інформаційній ситуації, тобто усвідомлювати контекст, джерела та можливі смислові настанови повідомлень. Наступним кроком є критична оцінка потенціалу впливу - розуміння того, якою мірою отримана інформація може змінювати уявлення, установки або моделі поведінки. Важливу роль відіграє також розпізнавання характерних ознак психологічного тиску, маніпуляції чи нав'язування інтерпретацій, що дозволяє відокремити інформування від впливу. Лише на цій основі стає можливою свідомо організована система захисних механізмів, які мають не реактивний, а рефлексивний характер і спираються на вже сформовані ціннісні орієнтації [9, с. 64].

У таких умовах ціннісні орієнтації постають як фундаментальний механізм захисту особистості від негативних інформаційних впливів. Їх захисна функція полягає не в ізоляції суб'єкта від інформаційного середовища, а в забезпеченні здатності свідомо й вибірково взаємодіяти з ним. Ціннісні орієнтації задають внутрішню систему координат, у межах якої інформація отримує смислову оцінку, співвідноситься з уявленнями про належне,

допустиме й значуще. Саме завдяки ціннісним орієнтаціям інформаційний потік перестає бути хаотичним і набуває для особистості структурованого характеру.

Захисний потенціал ціннісних орієнтацій виявляється у здатності особистості зберігати смислову цілісність в умовах інформаційної надмірності. Цінності виконують роль внутрішнього фільтра, який дозволяє відрізняти істотне від другорядного, правдоподібне від маніпулятивного, змістовне від поверхневого. У цьому сенсі ціннісні орієнтації є не просто елементом світогляду, а умовою інформаційно-психологічної безпеки, оскільки вони забезпечують стійкість особистості перед зовнішнім тиском і сприяють збереженню здатності до рефлексії та відповідального вибору.

Важливим аспектом захисної ролі ціннісних орієнтацій є їхній зв'язок із критичним мисленням. У другій половині XX століття, зокрема у 1980-х роках, розвиток критичного мислення був концептуалізований як одна з пріоритетних цілей освітньої політики в низці штатів США, що відображало загальну переорієнтацію освіти з репродуктивних моделей знання на формування здатності до рефлексивного та аналітичного мислення. У 1990-х роках ця тенденція набула поширення в європейських освітніх системах, де критичне мислення було інтегровано в освітні стандарти як ключова метакомпетентність, необхідна для функціонування особистості в умовах інформаційно насиченого та плюралістичного суспільства.

Аналізуючи процес становлення критичного мислення у молоді, яка активно залучена до комунікації в соціальних мережах, О. Савченко звертає увагу на амбівалентний характер сучасного інформаційного середовища. З одного боку, постійна взаємодія з великими масивами інформації підвищує ризик когнітивної вразливості та маніпулятивного впливу, з іншого - актуалізує потребу в критичному мисленні як інструменті когнітивного захисту. Саме критичне мислення, за авторкою, забезпечує здатність до

деконструкції маніпулятивних стратегій, усвідомлення їхніх інтересів та наслідків, а також сприяє формуванню толерантної, неагресивної позиції у процесі соціальної взаємодії. Воно дозволяє особистості утримувати емоційну дистанцію, враховувати альтернативні перспективи та визнавати відносність власних суджень у конкретному контексті [9, с. 64].

Філософсько-освітній вимір критичного мислення ґрунтовно осмислений у працях М. Ліпмена, який протиставив його повсякденному, або буденному, мисленню. На відміну від останнього, що часто характеризується фрагментарністю, неточністю, логічною непослідовністю та упередженістю, критичне мислення орієнтоване на ясність, концептуальну чіткість і аргументованість суджень. Воно замінює поверховість і банальність глибиною аналізу, а інтуїтивні оцінки - рефлексивними та обґрунтованими висновками, що відповідають вимогам раціонального дискурсу [10, с. 210].

У сучасних інтерпретаціях критичне мислення постає як багатовимірна інтелектуальна здатність. Так, Л. Терлецька виділяє такі його атрибутивні характеристики, як глибина, послідовність, самостійність, гнучкість, оперативність і стратегічність. Сукупність цих ознак засвідчує, що критичне мислення виходить за межі суто логічної операційності та охоплює екзистенційний вимір особистості - здатність нестандартно інтерпретувати ситуації, виявляти приховані смисли, логічно обґрунтовувати висновки, адаптивно коригувати стратегії дії та прогнозувати наслідки прийнятих рішень [11, с. 54].

Н. Цьома, своєю чергою, акцентує увагу на таких характеристиках критичного мислення, як автономність судження, проблематизація дійсності, відповідальне прийняття рішень, аргументована позиційність і соціальна зорієнтованість. Дослідниця вважає, що «Критичне мислення - це вміння активно, творчо, індивідуально сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо

аналізувати інформацію, мати особисту, незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, уміти застосовувати здобуті знання на практиці». Тобто, запропоноване нею визначення критичного мислення підкреслює його активний і творчий характер, здатність особистості до самостійного осмислення інформації, формування незалежної позиції та її коректного відстоювання в соціальному просторі, а також до практичного застосування знань у реальних життєвих ситуаціях [10, с. 214].

О. Воронов розглядає критичне мислення як цілісну систему суджень, спрямовану на інтерпретацію подій і явищ, формулювання аргументованих висновків та ухвалення обґрунтованих оцінок. Така система забезпечує не лише когнітивну впорядкованість досвіду, а й можливість адекватного перенесення отриманих результатів у практику розв'язання проблем. Водночас дослідник окреслює низку чинників, що гальмують реалізацію критичного мислення, серед яких особливе місце посідають надмірна агресивність, страх, завищена самооцінка та високий рівень тривожності, що свідчить про тісний взаємозв'язок когнітивних і емоційно-особистісних параметрів мисленнєвої діяльності [12, с. 48].

Хоча критичне мислення часто розглядається як когнітивний інструмент аналізу інформації, воно не може функціонувати ефективно поза ціннісною основою. Саме ціннісні орієнтації визначають, заради чого здійснюється критичний аналіз, які критерії оцінки застосовуються і які наслідки визнаються прийнятними. Без ціннісного підґрунтя критичне мислення ризикує перетворитися на формальну інтелектуальну вправу, позбавлену етичного та соціального виміру.

У контексті інформаційного суспільства особливої уваги потребує проблема трансформації ціннісних орієнтацій під впливом цифрового середовища. Сучасні інформаційні технології не лише передають знання, а й активно формують способи сприйняття світу, стилі мислення та моделі

взаємодії. Як пишуть фахівці, «становлення інформаційного суспільства породило канали трансляції соціокультурних норм і цінностей» [13, с. 24].

Алгоритмізація інформаційних потоків, візуалізація контенту, культура швидкого споживання інформації створюють умови, за яких глибинні цінності можуть поступатися місцем ситуативним уподобанням і короткотривалим емоційним реакціям. У такій ситуації ціннісні орієнтації або втрачають свою регулятивну функцію, або, навпаки, стають ключовим чинником опору деструктивним тенденціям цифрової культури.

З філософської точки зору, ціннісні орієнтації слід розглядати як необхідну умову збереження суб'єктності особистості в інформаційному суспільстві. Саме через них людина утверджує себе не як пасивний об'єкт інформаційних впливів, а як активний суб'єкт смислотворення. Захист особистості від негативних інформаційних впливів у цьому контексті постає не лише як питання індивідуальної безпеки, а як проблема збереження людського виміру сучасної цивілізації. Втрата ціннісних орієнтирів означає не просто зміну поглядів, а ризик деградації здатності людини до свободи, відповідальності та осмисленого існування.

Таким чином, ціннісні орієнтації в сучасному суспільстві виконують функцію глибинного механізму захисту особистості від негативних інформаційних впливів [14, с. 440]. Вони забезпечують внутрішню стійкість, збереження смислової цілісності та можливість критичної взаємодії з інформаційним середовищем [15]. Саме в цьому вимірі проблема ціннісних орієнтацій виходить за межі окремих дисциплін і набуває статусу соціально-філософської, що зумовлює необхідність її подальшого теоретичного осмислення.

Висновки. Негативні інформаційні впливи в умовах інформаційного суспільства слід розглядати не лише як сукупність окремих комунікативних загроз, а як один із визначальних чинників трансформації людського буття,

свідомості та способів осмислення реальності. Їх причини закорінені у самій логіці сучасної цивілізації, для якої характерні тотальна медіатизація соціального життя, технологічне посередництво досвіду, інтенсифікація інформаційних потоків, алгоритмізація комунікації та комерціалізація смислів. У такому середовищі інформація перестає бути нейтральним носієм знання і дедалі виразніше набуває статусу інструмента влади, символічного домінування та конструювання соціальної дійсності.

Наслідки негативних інформаційних впливів мають глибинний антропологічний та аксіологічний характер. Йдеться про поступове послаблення здатності особистості до автономного судження, критичної рефлексії та смислотворення, про розмивання меж між істинним і симулятивним, сутнісним і поверховим, реальністю та її медійними репрезентаціями. Унаслідок цього під загрозою опиняється не окрема когнітивна функція, а сама цілісність суб'єкта як носія свободи, відповідальності й внутрішньої смислової єдності. Особливо небезпечним є те, що деструктивний інформаційний вплив змінює ціннісні орієнтації особистості, підмінюючи світоглядні засади ситуативними реакціями, нав'язаними інтерпретаціями та зовнішньо сконструйованими моделями бажаного.

У цьому контексті захист від негативних інформаційних впливів постає як проблема інформаційної безпеки, а також збереження людської суб'єктності в її онтологічному та ціннісному вимірах. Такий захист не може зводитися до технічного обмеження інформаційних потоків, оскільки його справжньою основою є розвиток критичного мислення, рефлексивної культури та стійких ціннісних орієнтацій, які дозволяють особистості не розчинятися у хаосі повідомлень, а зберігати здатність до самостійного осмислення світу. Саме тому проблема негативних інформаційних впливів є філософськи значущою, оскільки стосується збереження людського виміру сучасної цивілізації,

можливості свободи в умовах інформаційного тиску та перспективи відповідального буття у світі, де боротьба за свідомість дедалі більше стає боротьбою за саму людину.

Список використаних джерел

1. Сіленко А. О., Неденко К. В. Теоретичні підходи до дослідження психологічних особливостей життєдіяльності особистості в інформаційному просторі. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. С. 86-92. URL: <https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/95/92>
2. Антоненко Т. Л. Психологічні засади становлення ціннісно-сміслової сфери особистості майбутнього фахівця. Дис... д. псих. н. 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. 053 - Психологія. Київ, 2019. 527 с.
3. Смола Л. Є. Інформаційно-психологічні детермінанти сучасного політичного процесу (світовий та вітчизняний контексти). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Спеціальність: 23.00.01 - теорія та історія політичної науки. Львів, 2011. 34 с.
4. Слюсаревський М. М. Негативні інформаційні впливи на людину в сучасному світі: концептуальна модель. *Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів» 8 квітня 2021 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3(1). С. 1–5. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-2>
5. Григор'єв В. І. Інформаційна безпека у державному управлінні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 4. С. 53-55.
6. Levitin Daniel J. *The Organized Mind: Thinking Straight in the Age of Information Overload*. New York: Dutton, 2014. 512 s.

7. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 448 с.
8. Turkle S. Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet. New York: Simon & Schuster, 1995. 263 s.
9. Савченко О. Розвиток критичного мислення учнів в умовах воєнного стану. URL: https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/uk/article/view/349?utm_source=chatgpt.com
10. Цьома Н. Сутність і структура критичного мислення. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018, №. 4 (96). С. 207-221.
11. Терлецька Л. Г. Критичне мислення як засіб розвитку вмінь учнів аналізувати і застосовувати інформацію. Розвиток навичок критичного мислення учнів у контексті розробки стандартів освіти України : матеріали міжн. наук.-практ. конфер. М. Київ, 2001 р. Київ, 2001. С. 64-67.
12. Воронов О. І. Методика діагностування соціально-психологічних впливів на прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах : [навч.-метод. посіб.] К. : НАДУ, 2017. 271 с.
13. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку: колективна монографія. За ред. д. філософ. н., проф. В. Г.Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 282 с.
14. Розова Т., Чорна Л. Культурно-антропологічні трансформації: шлях від тексту до образу. Cultural and artistic practices: world and Ukrainian context. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 440-467.
15. Лихацький А., Чорна Л. Штучний інтелект як когнітивне розширення: переосмислення людського знання. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. *Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2026. № 1(68). URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.68.349837>